

GYÖRGY FERENC

Írott emlékek és a képi világ a szakrális térben Márton Áron tordai látogatásai apropóján

Zusammenfassung: In dem vorliegendem Artikel: *Schriftliche Erinnerungen und Bildwelt im sakralem Raum* wird versucht die emblematische Gestalt von Aron Marton darzustellen, mit der Hilfe der in Turda erschienenen lokalen Publikationen und der über ihn dargelegten Portrèmaterial, bzw. Fotovorlagen. Die lokalgeschichtliche Darstellung bildet ein Segment der während der zwei Weltkriege öffentlich gemachten Materialien in Bezug auf das lokale Bildmaterial und die geschriebenen Medien. Die Untersuchung bezieht sich auf die Bischofsvisitation und versucht die Bedeutung und Wirkung einer solchen Visitation auf die regionalen Lebensbedingungen zu betonen. In der regionalen und Lokalen Nachrichtenquellen beweisen die Bedeutung der 1939er Bischofsvisitation. Sie betonen die Identitätsstärkende Rolle des vor kurzem geweihten Bischofs Aron Marton.

Schlüsselbegriffe: Bischof, Márton Áron, Portrèmaterial, Visitation.

Márton Áron emblematikus alakja a tordai helyi sajtóban

Márton Áron 1939. október 6-án mint a remény küldötte érkezett Tor-
da városába. Látogatásáról lelkesen
számol be a helyi sajtó. „Mindnyájan
nemzetiségre és felekezetre való kü-
lönbség nélkül vártuk Isten hittérítő-
jét, hogy enyhülést és vigaszt hozzon a
nehéz napokban.”¹

¹ Dr. Szenkovits Aurel, *Márton Áron rom. kath. püspök tordai látogatása*. In: Aranyosszék, VIII, 41. 3.

Jelen tanulmányom célja, hogy a helyi történelem kapcsán Márton Áron erdélyi püspök arcvonásait felkutassam. A helytörténeti munkám megerősíti az eddigi kutatások azon álláspontja, miszerint Márton Áron, akit a szakma, akár a tudomány, a művészet vagy a kultúra területén emberi, főpapi, de általában antropológiai vonatkozásban megrajzol, valóságos. A kutatáshoz talált legfontosabb anyagaim között érdekességként a helyi sajtó és hivatásos fényképanyag szinkronizálásán fáradozom. A párhuzamba állítás, és az hasonlóságok, melyeket a következőkben taglalok, nem csak a magam módszere, de bizonyításhoz ma az egyik legjobb érv, melyet a szakma is kiemel.

A Kolozsvári Állami Könyvtár sajtóanyagában kutatva az Aranyosszék² és az Aranyosvidék³ helyi és regionális sajtógyűjteményeiben találtam két 1939-es közlést, püspöki látogatásra és bérnyújtásra vonatkozóan, aminek a nyomán a püspöki levéltárban talált képanyaggal és fényképalbumokkal egybevetve rekonstruálni lehet a püspökre jellemző vonásokat. Ezen közlések egyben a 2. bécsi döntés és a 2. világháború előtti idő jellegzetes képei, melyek a tordai közélet politikai és vallási vonalán kiegészítik annak összetevőit. Nyomon lehet követni azt a törésvonalat, amely mentén elindult a társadalmi környezet azon a lejtőn, mely minden tekintetben kihívást jelentett az egyházak életben is.

² *Aranyosszék*, 1932 és 1940 között megjelenő hetilap a helyi és regionális élet radikális politikai szemléletével közli Heltmann Ervin és Várfalvi Mór szerkesztésében cikkeit. In: *Aranyosszék*, VIII, 41. sz. 1939. október 14.

³ *Aranyosvidék*, hetilap főleg a vármegye társadalmi, politikai és közéleti cikkei mellett felvállalta az egyházi hírközlést is. Heti rendszerességgel jelentette meg a színvonalas sajtó 1891-től 1940-ig a regionális élet kulturális eseményeit. In: *Aranyosvidék*, XLIX, 43. sz. 1939. október 7.

A párhuzam azért érdekes és fontos, mert a regionális szakmában elismerte Csiky András⁴ két világháború közötti fotográfus anyagát a 21. századi portrékészítés, és több Márton Áronról szóló vizuális sajtó az okmányokban előszeretettel mint jellemes képanyagot rögzít. Így amikor egyházközségi részlettanulmányához gyűjtöttem anyagot,⁵ a már eddig közzétett forrásanyagok mellett a fényképekben megörökített anyagot is valós környezetébe helyeztem vissza. Ezek között egyik legértékesebb fényképgyűjtemény a Csiky-féle album, mely az 1939-es bér-

⁴ Az erzsébetvárosi örmény családból származó Csiky András mint fotóművész ismert az aranyosszéki régióban. Az 1894. február 28-án született tehetséges gyerek édesapja elhunytá után 1921-ben kerül nagybátyjához Tordára. A közel két évtizedes tordai előmenetele, melyet a bécsi döntés szakított félbe, Budapestre kényszeríti. Műtermét a városban a kultúra jeles emberei látogatták, és nem csak a fényképészet, de a tájfestészet egyik elismertebb szakmai alakja. Kovrig Károllyal egy szakmai műhely és iskola létrehozásáról álmodoztak, ahol a helyi és a környékbeli tehetségeknek teremtetek volna szakmai feltételeket. Vízfestményei és fényképei ma is sok tordai polgárház falát díszítik.

⁵ *Az ötletet Kulturális örökség és kutatás címmel Kolozsváron rendezett 2012. október 26-i tanácskozáson elhangzott Vajda András adta, aki „A falutörténetek szerzői, forrásai, médiumai és a helyi kultúráról alkotott szemléletük” címmel tartott előadást.*

málást örökíti meg. Az album kivitelezése, a képek színvonala mutatja a fotográfus szakmai hozzáértését, ahogyan lencsevégre veszi a bérálás eseményét. A képkockák magukról beszélnek. A fotográfus egyrészt a plébános megbízásából mint egyháztanácsi tag, aki tevékenyen részt vesz az egyházközség életében, most a város életében is rangos eseménynek számító püspöki látogatást örökíti meg az utókornak. A művész ajándéknak szánta a két példányban elkészített albumot, melynek egyik példányát még a bérmaút befejezése előtt a püspök úrnak átadott. A másik példányt az egyházközség archívumának készítette, azzal a meghagyással, hogy megmaradjon az utókornak, ami háborús környezetben elkallódott. Az eredeti példány a gyulafehérvári püspöki levéltárban épen megmaradt. Így a Csiky-féle album képei és a helyi sajtóban ránk maradt közlés együttesen olyan hatást keltenek az érdeklődőben, mely önkéntelenül is felidézi azt a környezetet, ami egyszeri élményt nyújt az akkori világból.

Párhuzamos történetek. Két püspöklátogatás és a társadalmi tér összehasonlítása⁶

„A főpásztor nemes egyszerűségű, közvetlen, de azért méltóságteljes tiszta látással kormányoz és fennkölt szellemű egyénisége mindenkit meghódított ebben a városban.”⁷

A regionális sajtóban ilyen nagyszabású püspökjárásról és fogadról csak ötven évvel azelőtt, 1899-ből találtam anyagot, amikor az újság a vezércikkben *Gróf Mailáth Gusztáv erdélyi püspök fogadtatása címmel* október 7-én számol be, az október 2-ki fogadról.⁸ *„Tordaváros és vidéke katolikus közönsége rég várta a perczet, a midőn szeretve tisztelt főpásztorát személyesen üdvözölhette”⁹* – írja a helyi lap. Természetesen más politikai környezetben történt a fogadás, fokozott pompával. Az 1939-es események és politikai helyzet miatt a frissen felszentelt Márton Áron püspök külön körlevélben¹⁰ és leiratban hagyatkozik, hogy nagy pompa ne legyen. Annak ellenére hasonló rajongással fogadta Márton Áront is a tordai közönség. Több hasonlóságot is párhuzamba állíthatunk a két püspökjárás között. Mailáth

⁶ A két püspöki látogatást azért helyezi párhuzamba a szerző, hogy jobban kiemelje a fiatal Márton Áron püspök egyéniségét, és a püspöki jellem jogfolytonosságát. Egyben érzékelteti a társadalmi és politikai kor különbségeit is a régióban. Az összehasonlítás ebben a tanulmányban csak a regionális és a helyi sajtó anyagából idéz mint korhű dokumentációból.

⁷ Aranyosvidék, XLIX, 43. sz. 1939, október 14.

⁸ In: Aranyosvidék, IX, 40. sz. 1899. október 7-i vezércikk, melynek szerzőjét nem tünteti fel az újság, megjegyzi, hogy *„A fogadtatás részleteit aszerint, amint a tudósítások hozzánk beérkeztek szó szerint közöljük. Megjegyezni kívánjuk, hogy a beszédeket a térszűke miatt néhol kivonatosan vagyunk kénytelenek közölni.”*

⁹ Aranyosvidék, IX, 40. sz. 2.

¹⁰ 1500/ 1939-es bérmlásra vonatkozó körlevél.

püspök úr látogatásának a „sikerhez hozzá járult Torda város közönségének igaz magyar vendég szeretete és a nagyszámú nem katolikus vallásfelekezetűeknek az ünnepélyes fogadtáson való részvétele”, hangsúlyozza a századvégi sajtó. Márton Áron fogadásáról ezt írja az Aranyosvidék: „a püspököt, akinek hivatalos minőségben ez volt az első tordai látogatása, városunk magyarságra meleg szeretettel fogadta, amellyel kifejezésre juttatta azokat az őszinte, igaz érzelmeket, amelyeket a lakosság a kiváló főpásztor iránt felekezeti különbség nélkül érez.”¹¹

Mindkét püspökvárásnál jelen vannak a városi vezetés képviselői. Az 1899-es fogadáson a városhatárba érkezett püspököt „60 magán fogaton nagy közönség, 100 tagból álló lovas bandérium és a vármegye tisztikara, élén Dr. Betegh Miklós alispánnal fogadták”. Márton Áron az akkori vegyes, részben magyar, de többségében román vezetéssel találkozott. Az ötven évvel később történt fogadáson prefektusát Crisán nevű ezredes, a nemzeti gárda részéről Pop Emil gárdaparancsnok, valamint Ardeleanu vezértitkár vettek részt. A városvezetés magyar küldöttei dr. Sebesy Sándor polgármester helyettes és Nemes Ernő főszolgabíró jelentek meg a fogadáson. Sebesy alpolgármester köszöntőjében tompítva a belpolitikai feszültségek légkörét kiemeli, hogy 400 évvel ezelőtt itt iktatták törvénybe a vallásszabadságot. „Ez a szellem hatja át – magyarázza – a polgárságfelelős vezetőit, amikor áldozatok árán is, békés, harmonikus együttműködést igyekeznek ápolni.”¹² Mailáth püspök urat dr. Betegh István így köszöntötte: „Midőn társadalmi állás és vallásra való tekintet nélkül szívélyes Isten hozzádot mondunk, azon óhajunknak adunk kifejezést, hogy a mindenható Isten Méltóságos Gróf főtisztelendő

¹¹ Aranyosvidék, XLIX, 43. sz. 1939, október 14.

¹² Aranyosszék, VIII, 41. sz. 1939. október 14.

*püspök urat egyháza dicsőségére, drága hazánk örömére és boldogítására sokáig éltesse.*¹³

Márton püspök urat Rácz Béla püspöki titkár, dr. Boga Alajos pápai prelátus és Kacsó László felvinci főesperes kísérték el a tordai bérmlásra és a kerületi látogatásra. Mailáth püspök urat László Polikárp ferences provinciális, gróf Toldalagi Samu udvari káplán és Sáros Béla papjelölt kísérte. Fontos éreznünk, hogy milyen más a politikai környezet és közéleti hangulat, amikor Mailáth püspök megköszöni a szívélyes fogadtatást: *„Erdélyben, a merre csak járok, mindenfelé a szeretetnek, a rokonszenvnek igaz szívből jövő megnyilatkozását tapasztalom nemcsak a saját híveim, hanem valláskülönbség nélkül mindenki részéről, de ez a fogadtatás, mellyel engem e vármegye és e város közönsége eláraszt, valóban kitüntető és meglepő.*” Márton püspök úr szintén mindenkinek külön megköszöni, és egyenként reagál a köszöntő beszédekre.

¹³ Aranyosvidék, 1899. 1.

A regionális és a lokális sajtó 1939-es feljegyzései

„Mi tudjuk, hogy az apostolkodás áldozatokat követel és hogy a küldetés keresztje nehéz.”¹⁴

A fenti összehasonlítás után ki kell emelnem, hogy az 1939-es évi püspöki látogatásról korhűen és részletesen megörökített cikkeket közöl, melyek az ünnepre való lázas készülődéstől a püspök-fogadáson keresztül az olvasó, aki esetlegesen nem is vett részt a rangos eseményen, az is átérezhesse hatásában a reprezentatív eseményt. A közlés kiváló újságírói rálátással¹⁵ teszi értékessé az eseményeket. S bár megjegyzi,¹⁶ hogy nem katolikus, de őt is magával ragadta nem csak az ünnep fennköltége, de a püspök személyisége. Észrevételem, ami helyi sajtókutatásaimból kiderül, hogy más esetben az Aranyosszék vagy az Aranyosvidék hasábjain megjelenő katolikus híradások néhány kivétellel elég szűkszavúak. A többnyire protestáns környezetben ez magától értetődő. Ritkábban olvasható olyan terjedelmes cikk, mint az 1899-es vagy az 1939-es püspöki látogatásról szóló, melyek egy-egy rangos esemény kapcsán nem csak tárgyszerűen, de fokozott részletességgel közölnek. Az újságírónak sikerül e rendhagyó eseményt úgy megörökíteni, hogy nyolc évtized távlatából is érezhető az ünnepi esemény fontossága. A világháború előtti feszült nemzetközi hangulat helyi és regionális megnyilatkozása nagyon megzavarhatná az ünnep egész vonalát, de pont e társadalmi feszültség fölé emelkedve sikerül ez a püspöklátogatás. A nehéz és politikailag terhelt életviszonyokban a várost felekezeti, nyelvi hovatartozásának ke-

¹⁴ Aranyosvidék, XLIX, 43. Sz. 1939, október 14.

¹⁵ A közlést Heltmann Ervin főszerkesztő teszi közzé.

¹⁶ Az újságíró neve nincs feltüntetve, de szakmailag jól felépített cikket közöl.

retei között is békés együttélésre buzdítja a püspök. A közlésből az is kitűnik, hogy szélsőséges erőfitogtatásban kifáradt arcvonásait mutatja a város. Így a helyi polgár felekezeti és nyelvi hovatartozás nélkül szívesen vette, hogy ha a béke követe, jelen esetben a püspök, hoz valamiféle isteni megerősítést, és így több reményt ad a csendességre. A rögzített esemény központi szereplője Márton Áron, a fiatal püspök. Az újságírónak sikerült a sajtón keresztül úgy bemutatni, ami hiteles lélekábrázolást, és a későbbi korokból visszatekintve is helytállóak azok a jellemábrázolásai, melyeket újságírói szemmel közzé tesz. Azt az egyenes jellemű, erős hitű, népét vezetni tudó fiatal főpapot állítja a tordai olvasó elé, aki egy népét vezetni tudó püspök. Márton Áron van a városban, ami meghatározó a békés együttélés szempontjából, és a helyi politikum, valamint a felekezetek közötti együttélésre vonatkozóan is fontos. Az újságok több ízben kiemelik, hogy a főpásztori látogatás nagy hatást gyakorolt a város lakosságára és elöljáróira¹⁷ egyaránt, akik felekezeti hovatartozás nélkül nagy „elvárással” voltak a püspök

¹⁷ A cikk írója megjegyzi, hogy „nem vagyunk ugyan tagjai a róm. kath. anyaszentegyháznak, de akik magunk is szívünk szerint vettünk részt róm. kath. testvéreink örömnepében.”

látogatására, és a „a városi polgárokat megragadta Márton Áron nemes egyénisége, fennkölt szelleme, nagy tudása” is.

A tér és idő képanyagának történelmi időbe való behelyezése¹⁸

„A mai nyughatatlan, izgalmas idők közepette a főpásztortól vigasztalást, lélekben és hitben való megerősödést kapott, hogy bátran nézhessen szembe minden eseménnyel, amely az idők rendjén még esetleg be fog következni”¹⁹

„Az első világháború befejezése után a nyugati szövetségesek Erdélyt Romániának ítélik”,²⁰ és az ezt követő időben államhatalom politikai törekvéseit a román parasztságra, az ipari társadalomra, valamint a saját gazdasági életének megerősítésre való törekvésben jól véghezvitte Tordán is. Jó ismerni a helyi életábrázolásnál a két világháború közötti életviszonyokat, amikor kulturális téren a románság is fontos szerephez jutott a városban.²¹ Iskolai vonalon és az újságaik által erősítik a helyi kul-

¹⁸ A II. világháború előtti politikai helyzetről Torda vonatkozásában a szakirodalom gazdag tájékoztatással lát el. Most nem kívánom részletezni. Egyházmegyei témában is számtalan tanulmány jelent meg a szakma jelesének tollából, de a tordai római katolikus egyház helyzetét a két világháború között kevesen ismerik.

¹⁹ Aranyosvidék, XLIX, 43. sz. 1939. október 14.

²⁰ Benedek Fidél, *Az erdélyi ferences rendtartomány I-II.* Kolozsvár, 2002. II. kötet, 60.

²¹ A nagy népszerűségnek örvendő *Aranyosvidék* és *Aranyosszék* helyi magyar újságok mellett a román identitást erősítő tényezők között ott vannak az egymás után megjelenő tordai románnyelvű újságok a két világháború közötti időben. A helyi sajtó gazdag választékában válogathat a román kultúrnép. A *Foia Noastra*, mely 1919-ben jelenik meg először, aztán később *Turda* címen 1926-ig folyamatosan közöl. Nagyon népszerű az *Ariesul*, a *Fire de tort*. Az 1934–1943 között kiadott *Pagini Literare* és az *Ogorul Scolii*,

túrát és identitást. Társadalmi téren az új határokkal mindkét nemzet egymást befolyásolja az együttélésben, de alapvetően álláspontjában a magyarság vesztes fél. Az gazdasági élet feltételei az ipari társadalom fellendülésében átalakítja a város képét és szerkezetét. A politikai élet feltételei a magyarságnak nem kedvezőek, és az említett körülmények Torda nemzetiségi tagozódásában a két világháború között sokat változott. Megváltoznak azok a szerkezetek, melyek mind etnikailag, mind felekezetiileg a várost azelőtt jellemezték. Mindenki előtt ismerős, és a kutatók is egyetértenek azzal, hogy Trianon egy elvesztett háborúnak a következménye. Ezt a maga folyamatában kell szemlélni a demográfiai változásokkal együtt. A felvázolt társadalmi és politikai berendezkedésben érdemes összehasonlítani a Keleti Károly féle demográfiai mozgást az adatok mentén, és annak valós állagát a számok tükrében kell elemeznünk. Így például hozzájuk a felmérésekben, hogy míg Tordán 1930-ban a város 21 428 lakosa közül 8332 román, és 10 602 magyar ajkú, tíz évre rá a több mint tízezerrel megnőtt város aránya arányaiban nagyot módosul kö-

melyet a Román Tordai Tanítók Egyesülete jelentet meg havonta, nagy támasza a helyi románságnak. Ekkor működik a híres *Titu Maiorescu Irodalmi Társaság* is.

szönve azt a trianoni határnak és a világháborús életviszonyoknak. Ekkor a 32 170 összlakosságból 22 6670 románajkú, és csak 7.108 magyar. A harmincas évek gazdasági válságát a migrációs folyamatban is a maga hasznára sikerült kihasználnia a helyi vezetésnek, és ebben az átmeneti időszakban a hiányos vezetői álláspontokat a saját hivatalnokaikkal erősítik. Így azzal, hogy a hatalom saját egyházait támogatta²² és összefogta az oktatásban,²³ a kultúrában²⁴ vagy a városi közéletben, két évtized alatt meghatározta erőviszonyait és álláspontját. Ami feltűnő, a helyi munkaerőpiacon egy új réteg kap életteret, amivel sikeresen gyengítik a régi magyar hagyományos társadalmat. Ezzel az ipari válság után a társadalmi élet a gazdasági fellendülésében átalakítja a város képét és szerkezetét.

Előzményeiben, ami nem csak a régióban, de általában sújtotta az akkori társadalmat, a helyi plébános Botár Gáspár²⁵ így

²² A két világháború közötti identitást a románok körében három görög-katolikus templom, illetve két ortodox templom és plébániai közösség mozgatja.

²³ A helyi románság fontos szerephez jutott a városban, az oktatás és a művelődés fellendítésével erősíti a helyi identitást.

²⁴ A román kulturális élet fő mozgatói Tordán a már jól működő egyesületek és szervezetek, a *Departamentul Local al Astei*, az *Ateneul*, a *Cercul intelectualilor romani*.

²⁵ *Botár Gáspár* 1884-ben Csíktaplocán született. 1907-ben szentelték pappá. 1908-ban segédlelkész Baróton. 1910 és 1912 között gimnáziumi hittantanár. 1912 és 1929 között Baróton plébános. 1929 és 1937 között tordai főesperes-plébános. Neve és emléke kevés helyen tűnik fel. Ma már csak a sematizmus és a papi névtár említi életútját. A baróti és a tordai plébánosok a nagy elődök között emlegetik mint a minta-plébános eszményképet. Érdekes jellem és kulcsfigurája az akkori egyházi belpolitikának. Rass Károly paptanár legjobb barátja. Egyszerűség és egyben nagyszerűség jellemzi tordai papi tevékenységét. Nem véletlen, hogy püspöke rendszeretere és következetes lelkipásztori munkájára felfigyelt, és felajánlotta először Gyulafehérváron az aulai, majd a kolozsvári plébánosságot. Ígéretes előmenetelét 1937. december 2-án bekövetkezett halála szakította félbe.

jellemezte: „Megnehezült felettünk az idők járása! Öt év óta egyre erősebben torlódunk körülöttünk a kenyérlétküliség, a nyomor és a jövőbeli reménytelenség gondjai s gyötrelmei. Az általános hangulatban felüti fejét a torzsalkodás... a népeknek egymás iránt tanúsított bizalmatlansága, irigykedése és gyűlölködése megrendítő jövőt tár előnkbe.” Mindehhez járul még „a világnézeti harcoknak borzalmas kirobbanása és pusztítása: egyfelől a túlhajtott nacionalizmus s másfelől a bolsevista internacionalizmus öli a népeket s dönti romba legszebb kultúrártékeit az emberiségnek.”²⁶

Együttélési viszonyok a tordai plébániai életben

„Márton Áron meghatva áll az 500 éves templom ajtajában, amely annyi vészt és vizályt látott a nehéz évszázadok alatt, s amely annyi évszázad után is keményen tartja az ég felé a keresztet.”

A fentiek miatt is feszültségekkel terhelt a városi környezet. Szétroncsolt társadalmi életviszonyok között kellett a megoldásokat keresni és kezelni. Ennek folyamata érezhető, hogy amikor

²⁶ Botár Gáspár, in: Plébániaértesítő. Torda, 1936. december 31.

Trefán Leonárd²⁷ tartományfőnök és híres hitszónok Kolozsvárról jobban odafigyel a tordai viszonyokra, többször kilátogat a plébános meghívására, hogy a tordai plébániatemplomban buzgóságra és kitartásra sarkallja az új élethelyzet előtt álló népet. Ebből kifolyólag

ebben az időszakban sok zaklatással telik a szerzetesi élet tordai küldetésében. Nagysikerű missziós beszédeit bojkottálja a helyi városi vezetés.²⁸ Gál Miklós 1937. szeptember 26-án jelenti a plébánosnak: „*Mindnyájan ismerjük szomorú tapasztalatból azokat a sorozatos hatósági intézkedéseket, amelyek az elmúlt évben lehetetlenné tették azt a fenséges és egyben kötelességszerű feladatokat, hogy egyházközségünkben megfelelő kultúrmunkát végezhesenek.*”²⁹ 1938-ban még erősebb ez a folyamat, és városi vezetés összetétele módosul azzal, hogy a királyi rendelet felszámolja a többpártrendszerrel, és betilt minden egyházi és egyesületi szervezkedést, ez tovább rontotta a helyzetet.

Ha a tordai magyarság lelki állapotát vizsgáljuk a két világháború közötti időben az adott politikai és társadalmi berendezkedés keretei között, nem teljesen egy kilúgozott vagy kifáradt rétegről beszélhetnénk. Azzal, hogy fel kellett adnia a tradicionális

²⁷ 1914 és 1924 között tartományfőnök.

²⁸ Benedek Fidél, *Az erdélyi ferences rendtartomány I-II.* Kolozsvár, 2002. II. kötet, 60.

²⁹ Plébániai jegyzőkönyv, 4. P.

nemesi osztály által vezetett társadalmi szervezeteket, és Mikó Imre féle kisebbségi erdélyi politikai vonalat követ, amellyel lebontotta a társadalmi válaszfalakat, a városi környezetbe beözönlő magyarságot nem elszigetelten kezeli, hanem integrálja. Ezzel demográfiailag is valamelyest ellensúlyozta az államhatalomnak az előretörését, és erősítve a városi őslakosságban a szociális felelősségtudatot, igyekezett felzárkóztatni az addig peremen élő közösségeit. A felvázolt politikai, gazdasági és társadalmi életviszonyok között mégis igazat kell adnunk Lestyán Ferencnek,³⁰ aki éppen a püspöklátogatás idején volt a tordai egyházközség segédlelkésze. Visszaemlékezéseiben, amikor a 19. és 20. századi egyházi életét összegzi Torda vonatkozásában, azt vallja, hogy a két világháború közötti időszak volt a tordai római katolikus egyházközség fejlődésének „aranykora”. Az egyházközség sem mentes a fent említett példák és megállapítások akadályaitól, de éppen ezekben találja meg önmagát és küldetését. Az egyházközséget, életet negatívan érintő tényezők között szintén felemlítendő az erős iparosodás, és az úgynevezett erős bevándorlással elindult vándorlásos folyamata, ami átírja az egyházközség határait, és számbelileg is megduplázza. A hagyományos városon kívülre került ipari övezet, az idegenből jött munkástársadalomnak épített negyed, koloniális életszerkezet nagy kihívás jelentettek a lelkipásztori feladatokban. Ebben a multikulturális környezetben, ahová viszonylag frissen érkeznek németek, csehek, lengyel, részben szegény munkáscsaládok lelki és szociális igényeit kellett felvállalni. A kor kihívásait a katolikus egyházközség a lehetőségekhez képest jól kezelte, és az iparzónába érkezett ide-

³⁰ Lestyán Ferenc Sipos Sándor főesperes mellett 1939 és 1942 között tordai segédlelkész. A frissen kinevezett segédlelkész sokat mesélt tordai éveiről, melyek meghatározóak voltak a későbbi papi életére. Ezekre most itt nem térünk ki.

gen vendégmunkásokat rövid időn belül integrálta a közösségi életbe. Anélkül, hogy az általuk hozott értékek, kultúrák sérültek volna, beleépültek a templomi közösségbe. Így az egyházközségi élet nem szenvedett törést. A tordai római katolikus közösség³¹ talán hamarabb felismerte, mint a többi felekezet az együttélés folytán, hogy nem lehet egy elszigetelt és szélsőséges ellenállásba burkolózni. Ehelyett életerejét és energiáját a kultúréletben és a szociális háló kiépítésében hozta nyilvánosságra.

Az 1939-es püspöki látogatás fontossága³²

„A Gondviselés a nehéz időkben, megpróbáltatások között oly fiatalon kezébe adta egyházmegyéje hajójának kormányát”³³

A fentiekből érthető, hogy miért fontos az 1939-es látogatást kiemelni. Az okmányokból kitűnik, hogy Márton Áront a két világháború között időben többször hívták Tordára prédikálni, konferenciabeszédeket tartani. Életútját követve, amikor 1932-es évektől Kolozsváron egyetemi lelkész, hitszónok, katolikus népszövetségi igazgató, aztán mint plébános, többször felkeresi a várost. Előszeretettel látogatja a bányafüldőt a diákokkal, de kedvenc kirándulóhelyük a Tordai hasadék. Botár plébános személyes találkozásai akkor mindig kérdezi: *„mikor rándultok erre felé”*.

³¹ A plébániai értesítőket és az egyleti jegyzőkönyveket tanulmányozva lehet látni, hogy valójában az egyház megújulásáról van szó, de szűkösebb keretek közötti társadalmi és politikai viszonyokra is van kitékintés.

³² A kutatások azt mutatják, hogy Márton Áron egyik legjobb ismerője mind a tordai történelemnek, mind a valós politikai helyzetnek, amelyekben mint püspöknek kellett 1939-ben erősíteni híveit és a városi polgárságot. A helyi valós egyházi életet főleg a kolozsvári időkből Botár Gáspár plébánossága alatt ismerte meg.

³³ Aranyosszék, VIII, 41. sz. 1939. október 14.

A városban jó kapcsolatot ápol az előbb említett helyi plébános-
sal, Rass Károly gimnáziumi tanárral, valamint a Kimpel csa-
láddal, akinek családi albumában több fénykép is örökíti együtt-
létüket. 1935-ben a Kolping egyesület avató ünnepsége előtt tart
három napos előadássorozatot és lelkigyakorlatot a híveknek.
1937-ban a Szociális Misszió Kis Szent Teréz kápolna-szentelésén
mond nagyszerű prédikációt.³⁴ A ránk maradt szónoklat alapján
tűnik ki, hogy mennyire ismeri Torda helyzetét és helyét a törté-
nelemben. Abban a protestáns hallgatóság előtt is kiemeli a szent-
tély és a szent hely tiszteletét és fontosságát különösen a nehéz
időkben. A sajtóirodalomból kitűnik, hogy az 1938 utáni politi-
kai élet szorítójában az egész
város magyar közössége
kereste felekezettől függet-
lenül azt a lelki és szellemi
vezéregyéniséget Erdélyben,
aki egyfelől lelkileg, másfel-
ől a társadalmi ráhatással
az együttélés útvesztőjében
eligazítja, illetve megerősíti
népét. Ebben az értelemben
a vegyes város magyarsága
a katolikus főpásztorban lá-
tott támogatót. Nem vélet-
len az a megállapítás, amit
az újságok hasábjain hoz-
nak: „Meleg szeretettel vette
körül Torda magyarsága itt-

³⁴ Kápolnaszentelés Torda, 1938. július 20. In: MÁRTON Áron, *Oltári-szentség, Krisztus Király* [Márton Áron hagyatéka 4], összeállította és jegyzetekkel ellátta Marton József. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2008, 66–73.

léte alatt a főpásztort.³⁵ Így a püspököt nem csak „övéi” várták szeretettel, de felekezeti és nyelvi hovatarozástól függetlenül az egész városi közösség.³⁶ Bár a városi közélet is a politikumtól terhelte, de egyik felekezet sem szalasztja el az alkalmat, hogy ebben az ünnepre való meghívásban és megjelenésben ki ne fejezné a közeledés óhaját. A püspök felismerte a rendkívüli idő fontosságát, és mint az adott helyzet jó ismerője felelősségtudattal kezelte itt minden helyzetet. Ezt dr. Szentkovits Aurél tordai algonodnok így jellemzi köszöntő beszédében: „a Gondviselés a nehéz időkben, megpróbáltatások között oly fiatalon, már indulása kezdetén az erős, bátor kormányos Kegyelmes Atyánk kezébe adta egyházmegyéje hajójának kormányát, aki biztos kézzel, tiszta látással kormányoz minket céljaink felé.”³⁷

A püspöklátogatás ugyan az 1500/1939-es bérmálásra vonatkozó leirat alapján zajlik,³⁸ a püspök kerül a rendkívüli politikai helyzetben a nagy felhajtást, a külsőségek helyett a tartalmi feladatokra helyezi a nagyobb hangsúlyt. Szívesen találkozik és tárgyal a városi vezetéssel és a felekezetek képviselőivel. Érdeklődéssel veszi a plébániai élet belső mozgását. A hitvallásos iskolai élet és a hitbuzgalmi csoportok munkája után érdeklődik. Tudatában van, hogy egy püspöki látogatás egyik alapvető ismerve az egyházközség békés, kiegyensúlyozott hangulata, ami különösen a plébános és az egyháztanács között kell meglegyen. Azt is, hogy működni kell a felekezetek közötti jó viszonynak, mert hiányában a hitélet a közösségen belül is sérültek. Mert a

³⁵ Aranyosvidék, XLIX, 43. 2.

³⁶ „Mindnyájan nemzetiségre és felekezetre való különbség nélkül vártuk Isten hittérítőjét, hogy enyhülést és vigaszt hozzon a nehéz napokban.”

³⁷ Aranyosszék, VIII, 41. sz. 3.

³⁸ A bérmálásra való felkészítés, illetve annak menetére való püspöki rendeletét a plébániáknak megküldi, melyben elrendeli, hogy „a bankettek és közebédek megszűnjenek”, és „ne legyen nagy felhajtás”.

sértődött, állandó feszültséget generáló tényező adott esetekben békétlenségeikig elmenő élethelyzeteit sokszor ilyenkor kell leginkább orvosolni. Számára politikai légkör és a helyi hatóságok hozzáállása sem volt kevésbé fontos. Főleg itt Tordán az etnikailag vegyes vidéken, a nézetkülönbségek okozta rossz viszony a plébániai vezetéssel okozhattak volna némi feszültségeket, de ennek esetleges kezelésére a főpásztor a dialógust, és nem az elszigetelődést javasolta.

A sajtóforrás Aranyosszék³⁹ 1939. okt. 14-i közlése szerint a látogatás három napja alatti programokon a városi polgárság nagy számban van jelen. Mivel nyolc évvel azelőtt volt Tordán bérmálás, és az ipari zónában felduzzadt a katolikus munkásréteg, több mint ötszázan készültek az egyházközség hívei közül a szentség felvételére.⁴⁰ Közöttük volt felnőtt férfi, nő, és fiatal.⁴¹ Az újságok híradása szerint október 6-án, szombaton délután fél 6 órakor érkezett meg Aranyosgyéresről jövet autón a főtéri római katolikus plébánia girlandokkal díszített kapuja elé a püspök. Egyházi részről Sípos Sándor esperes, az egyháztanács élén dr. Szenkovits Aurel ügyvéd fogadta.⁴² A fogadásra megjelentek között ki kell emelni, hogy a politikai feszültségek ellenére jelen van az akkori román vezetés képviselője, a román felekezeti iskola küldöttsége, a román jótékonyági egyesület is képviseltette magát. A prefektusát Crisán nevű ezredes, a nemzeti gárda részéről Pop Emil gárdaparancsnok, Ardeleanu vezértitkár és Suciú városi főmérnök jelentek meg. Biji Grigore ortodox vallásta-

³⁹ Aranyosszék, VIII, 41. 1-3.

⁴⁰ A cikk írója megjegyzi, hogy „nem vagyunk ugyan tagjai a róm. kath. anyaszentegyháznak, de akik magunk is szívünk szerint vettünk részt róm. kath. testvéreink örömnepében.”

⁴¹ „Dr. Boga Alajos pápai prelátus és Kacsó László felvinczi főperes segédletével osztotta ki, a tordai hívei százait erősítve meg lélekben és hitben.”

⁴² „Márton Áron a szónokok mindenikének külön válaszolva köszönte meg a kedves figyelmet.”

nár, Pop Damian líceumi tanár az „Agra” közművelődési egyesület nevében jött el az ünnepre. Dr. Sarbu Pávelné pedig a Mária román jótékony egyesület nevében képviseltette magát. A város nevében pedig Sebesy Sándor dr. polgármester helyettes Nemes Ernő főszolgabíró jelentek meg. *„Márton Áron külön örömét fejezte ki, hogy a tordai görög kath. hívek élen, régi nagyra becsült barátja dr. Sabau Coriolan⁴³ esperest fogadhatja, akiben korábbi találkozásaikon és gyergyóbékási együttműködésük korából Krisztus szíve szerint való papot ismeretek meg.”⁴⁴* Alberti Richard evangélikus lelkészben *„szintén a régi ismerőst és bajtársat köszöntötte”* a püspök. Az ótordai és újtordai református egyházak élükön Nagy Mózes és dr. Árkossy Jenő lelkészekkel voltak jelen. A tordai felekezeti közti magyar nőegyletet Bethlen Mária grófné képviselte. A tudósításból is kitűnik, hogy a helyi római katolikus egyházközségi élet nagyon hangsúlyos a városban. Szinte minden hitbuzgalmi csoport jelen van és köszöntik is a püspököt. A Leányklubot Kovrig Edith, a Mária Kongregációt Lengyel Rózsika képviselte. A férfitársadalom részéről a Katolikus Ifjúsági Egyesület vezetője dr. Gogomán Gábor, az „Uranus” Ifjúság élet katolikus képviselőjében Madli Lajos volt jelen. A római katolikus tanterület nevében Nagy Andor⁴⁵ igazgató köszöntötték a püspököt. A püspök úr mindenkinek személyesen válaszol a köszöntésekre, és

⁴³ A cölibátusban élő Dr. Coriolan Sabau tordai görögkatolikus főesperes 1897. október 30-án született Tordán. Római tanulmányai után bukaresti, majd magyarbékási lelkipásztor. 1933-ban kerül szülővárosába, Tordára. 1933 és 1948 között ótordai plébános és kerületi főesperes. Márton Áron gyergyói segédlelkészként köt vele barátságot. A kolozsvári évek alatt gyakran találkoznak és barátságuk folytatódik. Az 1948-as évek után a börtön-évek alatt cellatársak. Coriolan Sabau lelkiismeretére hivatkozva elutasítja az ortodox egyház nagyszerű ajánlatait. A börtönévek után kényszerlakhelyén, a Fehér megyei Lupsán él, 1974. december 15-én bekövetkezett haláláig.

⁴⁴ Aranyosszék, VIII, 41. sz. 2.

⁴⁵ A Dalkör karnagya, Nagy Andor, aki a püspök úr nagy tisztelője, *„vezetésével október 7-én, szombaton este fél 10 órakor szerenádott a Főpász-*

„Kegyelet teljes szavakkal emlékezik meg a Püspök a templom néhai derék hűséges szolgájáról, Botár Gáspárról, mint a kötelességteljesítés példájáról, aki olyan tragikus hirtelenséggel hunyt el.”⁴⁶

Összegezve a látogatás háromnapos tordai programját, azt kell megállapítanunk, hogy abban a békétlen időben és tág értelemben feszültségekkel terhelt környezetben Márton Áron egy jól működő egyházközség életterében otthon érezhette magát. De ebben a kulcsszereplő a püspök maga, aki megteremt a békés légkört. Nemcsak formálisan van jelen a szentség kiszolgáltatásban és a szakrális térben, hanem maga is átéli a Szentlélekgyelmi állapotát. Ez nagyon jól rögzített mind az újságírói a közlésekben, de leginkább a fotográfus, Csiky András fotóművész munkájában, aki egy képalbumot bekötve ad emlékebe ajándékol a püspöknek.⁴⁷ A már illusztrációként több Márton Áron cikkhez csatolt képek azért népszerűek, mert visszaadják a püspöknek azt a kisugárzást, ami a kegyelmi állapotot és történelmi pillanatot örökíti meg. Ha egymás mellé helyezük az írott sajtó és a fényképész sorozatképeit, felsejlik előttünk a nagybetűvel írt Főpásztor egyenes, tiszta, jellemes tartása, amivel hordozta nehéz időkben is a vegyes vidéken felvállalt krisztusi igazságot.

tor tiszteletére Zsaskovszky 'Üdvözlő dalát' és Bárdos: 'Réten, réten' dalát adva elő' – írják a lapok.

⁴⁶ Hirtelen bekövetkezett haláláról, érdemeiről az újságok is hosszasan cikkeznek.

⁴⁷ Az 1939-es püspöki látogatásról készített Csiky-féle fényképsorozat az akkori fotográfia csúcsmínősége. Valódi szakmai ráérzéssel örökíti meg Márton Áron arcvonásait. A képeken élesen lehet látni a fiatal püspök lendületét, amely környezeti hatásában is érezhető. A helyi egyházközségi vezetés egyik oszlopos tagja, Léstyán Ferenc káplánként több közös kiránduláson kapott szakmai eligazítást az akkor még kiváltságnak számító fotós szakma berkeiben, melyet a későbbiekben jól hasznosított.